

หนังสืออ่านนอกเวลา

วิชาประวัติศาสตร์ไทย ระดับประถมศึกษา

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ชุด พระมหากษัตริย์ไทย ๙ รัชกาล

เล่มที่ ๑

เรื่อง

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หนังสืออ่านนอกเวลา วิชาประวัติศาสตร์ไทย ระดับประถมศึกษา
กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ชุด พระมหากษัตริย์ไทย ๙ รัชกาล

เล่มที่ ๑

เรื่อง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผู้จัดพิมพ์

กลุ่มพัฒนาสื่อการเรียนรู้

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ ถนนราชดำเนินนอก เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๒๘๘ ๕๗๓๗ โทรสาร ๐ ๒๒๘๑ ๒๖๐๒

พิมพ์ครั้งที่ ๑ แจกสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พ.ศ. ๒๕๕๘

จำนวน ๓๒,๐๐๐ เล่ม

ISBN : 978-616-372-764-0

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว แขวงสะพานสอง

เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๑๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๓๘ ๓๐๒๒, ๐ ๒๕๑๔ ๔๐๓๓ โทรสาร ๐ ๒๕๓๙ ๓๒๑๕

www.suksapan.or.th

เลขงาน ๕๘๐๒๐๑๑

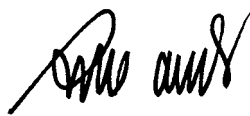
คำนำ

เรื่อง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นหนังสือเล่มที่ ๑ ในชุด “พระมหากษัตริย์ไทย ๙ รัชกาล” กรมวิชาการ (เดิม) กระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้นางสาววนิดา สลิตานนท์ เป็นผู้เรียบเรียงเนื้อหา และจัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ โดยกำหนดให้เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษา มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และประวัติศาสตร์ไทยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช คณะกรรมการจัดทำและคัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลา วิชาประวัติศาสตร์ไทยและหน้าที่พลเมือง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานพิจารณาเห็นว่าหนังสือเล่มนี้มีแนวการเขียนในการนำเสนอเนื้อหาที่คำนึงถึงความเหมาะสมกับวัย ความสามารถทางการอ่าน และจิตวิทยาการเรียนรู้ของนักเรียนในระดับประถมศึกษา จึงได้ประกาศให้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลา กลุ่มสถาบันพระมหากษัตริย์ และกลุ่มประวัติศาสตร์ไทย สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้มอบหมายให้นางสายไหม จบกมลศึก ที่ปรึกษาเกี่ยวกับงานด้านเอกสารและหนังสือ สำนักพระราชวัง นางสาวพรรณงาม แยมบุญเรือง ข้าราชการบำนาญ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และ

นางปราณี ปราบริปู ข้าราชการบำนาญ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน เป็นผู้ตรวจเพิ่มเติมเนื้อหาและภาพประกอบให้เหมาะสม
ยิ่งขึ้นโดยใช้โครงสร้างเดิมที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้เรียบเรียงไว้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานหวังเป็นอย่างยิ่งว่า
หนังสืออ่านนอกเวลาเล่มนี้ จะช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และ
สร้างบรรยากาศในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน รวมทั้งการจัด
การเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยให้น่าสนใจและบูรณาการ
ค่านิยมหลัก ๑๒ ประการไปพร้อมกัน ขอขอบคุณคณะกรรมการ
จัดทำและคัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลาฯ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
ที่ได้ร่วมมือกันทำให้หนังสือสำเร็จลงด้วยดีมา ณ โอกาสนี้

(นายกมล รอดคล้าย)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๑ ธันวาคม ๒๕๕๗

สารบัญ

	หน้า
๑. เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ	๑
๒. ทรงจัดระเบียบการปกครองประเทศ	๑๑
๓. ทรงทำนุบำรุงศาสนา	๑๖
๔. ทรงสร้างสรรค์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม	๒๔
๕. ทรงอยู่คู่สยาม	๓๐

ปฐมบรมราชานุสรณ์ ณ เชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้า

๑. เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ

ประวัติศาสตร์ชาติไทย ได้บันทึกเรื่องราวของการสร้างราชธานีหลายแห่ง เรื่องราวของพระมหากษัตริย์หลายพระราชวงศ์ และหลายพระองค์ แต่ละพระองค์ทรงมีวิธีการปกครองประเทศชาติ บ้านเมืองเน้นหนักในเรื่องที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์และยุคสมัยซึ่งไม่เหมือนกัน บางพระองค์มีพระราชกรณียกิจเด่นในการป้องกันข้าศึกศัตรูที่มารุกราน บางพระองค์มีพระราชกรณียกิจเด่นในด้านงานสร้างสรรค์ศิลปกรรม เฉพาะพระราชกิจในฐานะของพระมหากษัตริย์แล้ว ทุกพระองค์ทรงปฏิบัติอย่างสมบูรณ์ยิ่ง

พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒) พระมหากษัตริย์พระองค์แรกแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ผู้ทรงสถาปนากรุงเทพมหานครเป็นราชธานี เป็นประวัติศาสตร์สำคัญตอนหนึ่งที่น่าศึกษา ราชธานีที่พระองค์ทรงสร้างได้มั่นคงถาวรและเจริญรุ่งเรืองมาถึงทุกวันนี้ ชาติไทยได้เป็นปึกแผ่นมั่นคงนับแต่รัชสมัยของพระองค์ ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มิได้ทรงสร้างราชธานีให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงเท่านั้น หากได้ทรงฟื้นฟูสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรม ระเบียบแบบแผน รากฐานความเป็นชาติที่เจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมที่ดงามมานานนับร้อยๆ ปี ให้คงอยู่ตลอดจนสร้างขวัญอันมั่นคงให้แก่ประชาชนพลเมือง เรื่องราวในรัชสมัยของพระองค์จึงเป็นประวัติศาสตร์ชาติที่งดงามอย่างยิ่ง

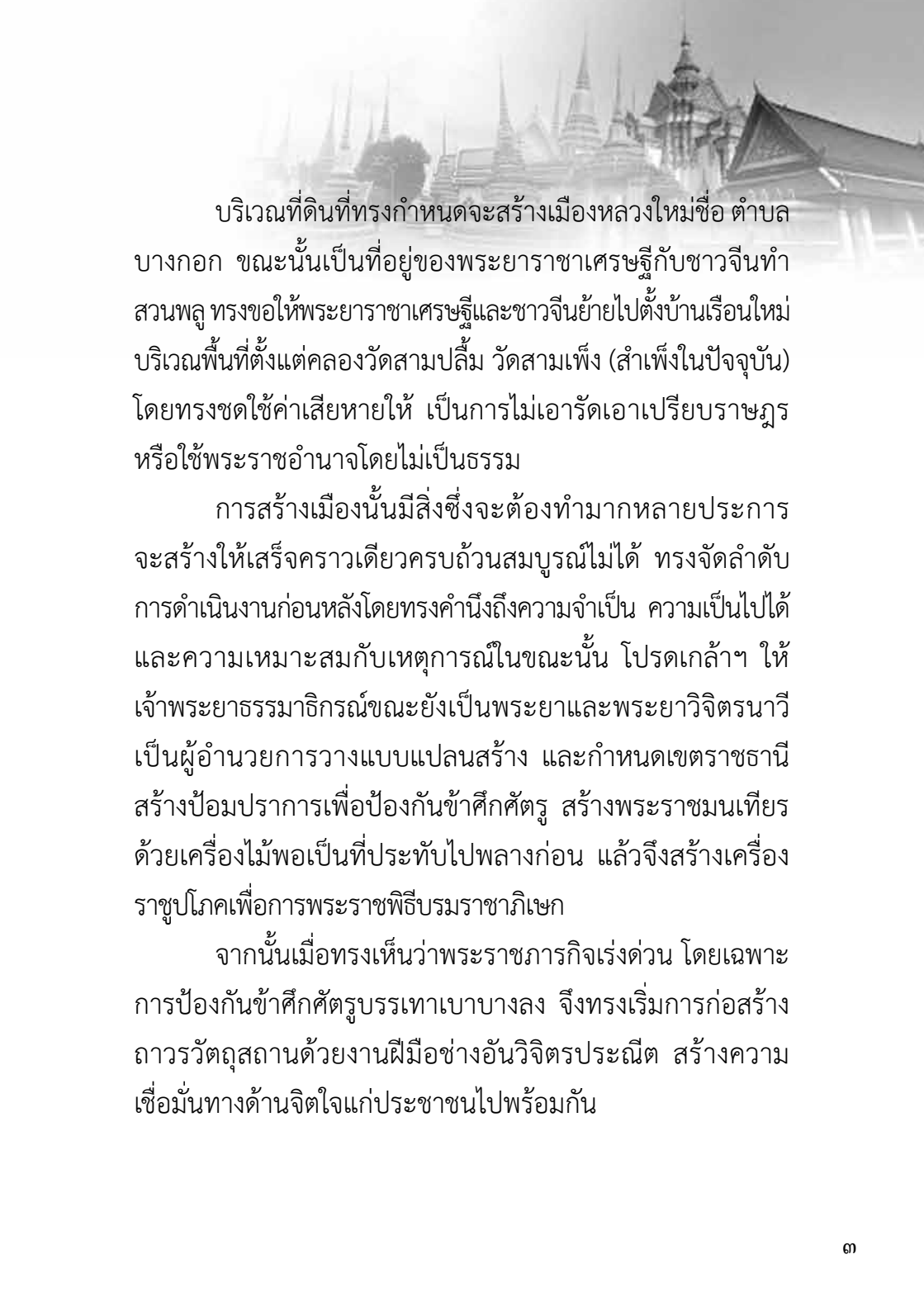
พระราชดำริในการสร้างราชธานีใหม่

เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๕ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ มีพระราชดำริว่า กรุงเทพมหานครไม่เหมาะสมที่จะเป็นเมืองหลวงถาวร เพราะคับแคบ พระราชวังมีวัดตั้งขนานอยู่สองด้านคือวัดแจ้งกับวัดท้ายตลาด ขยายออกได้ยาก นอกจากนี้ กรุงเทพมหานครยังตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาตอนที่น้ำเซาะนานไปอาจพังทลาย

ส่วนอีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยา พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า เป็นพื้นที่ราบกว้างขวาง สามารถขยายตัวเมืองออกไปได้มาก ทั้งเป็นทำเลที่แม่น้ำเจ้าพระยาล้อมอยู่สองด้าน เหมือนเป็นคูเมืองป้องกันข้าศึกได้ สมควรสร้างเมืองราชธานีเพื่อให้เป็นเมืองหลวงที่มั่นคงกว้างใหญ่ไพศาลและรุ่งเรืองสถาพรสืบไปในภายหน้าได้ เมื่อทรงพิเคราะห์ทั้งทางยุทธศาสตร์และเศรษฐศาสตร์แล้ว ก็ทรงตัดสินพระราชหฤทัยสร้างเมืองหลวงถาวรใหม่

พระราชวังเดิม หรือ พระราชวังกรุงธนบุรี
ปัจจุบันอยู่ในกองทัพเรือ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

บริเวณที่ดินที่ทรงกำหนดจะสร้างเมืองหลวงใหม่ชื่อ ตำบลบางกอก ขณะนั้นเป็นที่อยู่ของพระยาราชาศรีกับชาวจีนทำสวนพลู ทรงขอให้พระยาราชาศรีและชาวจีนย้ายไปตั้งบ้านเรือนใหม่ บริเวณพื้นที่ตั้งแต่คลองวัดสามปลื้ม วัดสามเพ็ง (สำเพ็งในปัจจุบัน) โดยทรงขดใช้ค่าเสียหายให้ เป็นการไม่เอารัดเอาเปรียบราษฎร หรือใช้พระราชอำนาจโดยไม่เป็นธรรม

การสร้างเมืองนั้นมีสิ่งซึ่งจะต้องทำมากหลายประการ จะสร้างให้เสร็จคราวเดียวครบถ้วนสมบูรณ์ไม่ได้ ทรงจัดลำดับการดำเนินงานก่อนหลังโดยทรงคำนึงถึงความจำเป็น ความเป็นไปได้ และความเหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้น โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์ขณะยังเป็นพระยาและพระยาวิจิตรนาวิ เป็นผู้อำนวยการวางแผนแปลนสร้าง และกำหนดเขตราชธานี สร้างป้อมปราการเพื่อป้องกันข้าศึกศัตรู สร้างพระราชมนเทียร ด้วยเครื่องไม้พอเป็นที่ประทับไปพลางก่อน แล้วจึงสร้างเครื่องราชูปโภคเพื่อการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

จากนั้นเมื่อทรงเห็นว่าพระราชภารกิจเร่งด่วน โดยเฉพาะการป้องกันข้าศึกศัตรูบรรเทาเบาบางลง จึงทรงเริ่มการก่อสร้างถาวรวัตถุสถานด้วยงานฝีมือช่างอันวิจิตรประณีต สร้างความเชื่อมั่นทางด้านจิตใจแก่ประชาชนไปพร้อมกัน

พระที่นั่งบุษบกมาลาจักรพรรดิพิมาน ซึ่งใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ทรงรับฟังความคิดเห็นของราษฎรในการสร้างราชธานี

ตามพระราชพงศาวดารเล่าว่า ในการสร้างกำแพงพระนคร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระราชดำริ จะให้สร้างสะพานข้ามคลองรอบกรุงทางใต้ปากคลองมหานาค แต่พระพิมลธรรมแห่งวัดโพธารามได้ทักท้วงว่า การสร้างสะพานข้าม ข้ามคูพระนครนั้นผิดธรรมเนียมโบราณ ถ้ามีสงครามข้าศึกจะใช้ สะพานข้ามถึงพระนครได้โดยง่าย อีกประการหนึ่งถ้ามีแห่ขบวนเรือ รอบพระนคร สะพานนั้นจะกีดขวางเกะกะ พระบาทสมเด็จพระ พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงเห็นชอบตามที่พระพิมล- ธรรมถวายพระพรทักท้วง ทรงให้งดการสร้างสะพานข้ามที่ได้มี พระราชดำริไว้แต่เดิม

ในการสร้างราชธานี ทรงนึกถึงราษฎรด้วยเสมอ เช่นเมื่อขุดคลองเป็นคูเมืองชั้นในและคูเมืองชั้นนอกได้โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองมหานาคเพื่อราษฎรจะได้ใช้เป็นทางสัญจร และในหน้าน้ำก็จะได้เล่นเพลงยาวและสักวาเป็นที่รื่นเริงด้วย

คลองมหานาค ครึ่งรัชกาลที่ ๔

ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก มีพระบรมราชโองการ เรื่องการใช้ทรัพยากรของแผ่นดิน

เมื่อสถาปนาพระนคร สร้างพระบรมมหาราชวัง มีปราสาทราชมนเทียร และวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เพื่อความสมบูรณ์แห่งพระมหากษัตริย์ เป็นการบำรุงขวัญไพร่ฟ้าประชาชนและเป็นศูนย์รวมประเทศ มีพระบรมราชโองการในพระราชพิธี ความตอนหนึ่งว่า

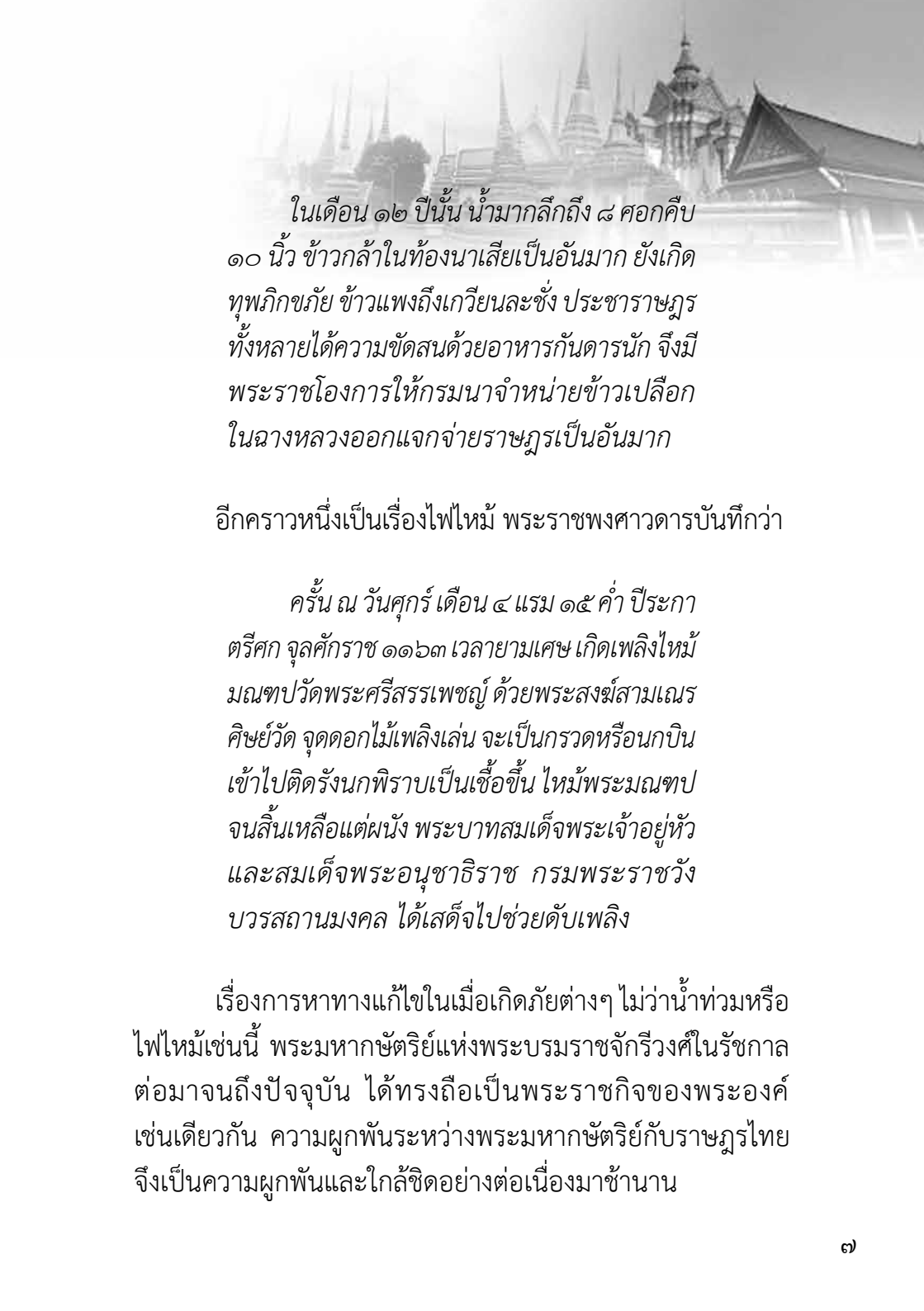
พรรณพฤษฯ ชลธิ์ และสิ่งของในแผ่นดินทั่วทั้ง
พระราชอาณาเขตซึ่งหาผู้หุงแหนมิดินั้น ตามแต่
สมณชีพราหมณาจารย์ ราษฎรจะปรารถนาเถิด

การแสดงพระราชประสงค์ที่จะให้เสรีภาพแก่ราษฎรในการใช้
ทรัพย์สินในดินสินในน้ำ โดยมีให้ละเมิดสิทธิของผู้อื่นนั้น แสดงถึง
ความมุ่งหมายที่จะให้ราษฎรทำมาหากินได้โดยสะดวกสบายอย่าง
เห็นได้ชัด

ทรงเร่งรัดแก้ปัญหายุ่งยากทุกข์สุขของราษฎร

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรง
ตรวจตราทุกข์สุขนานาประการของราษฎร ครึ่งหนึ่งได้ทรงพบว่า
คลองปากลัดขยายกว้างออก น้ำทะเลซึ่งเป็นน้ำเค็มนั้นขึ้นแรง
มาถึงพระนคร นอกจากจะไม่เหมาะแก่การอาบกินแล้ว ยังทำลาย
เรือกสวนไร่นาด้วย จึงเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระ
พระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
ไปอำนวยการปิดคลองปากลัด โดยทำทวนบให้สูงเท่ากับฝั่งคลอง
น้ำทะเลเข้าคลองไม่ได้ก็ไหลอ้อมไปทางแม่น้ำใหญ่ กว่าทะเล
มาถึงพระนครก็คลายความเค็มลงหมดกลายเป็นน้ำจืดแล้ว ราษฎร
จึงได้อาศัยน้ำจืดอาบกินและทำสวนทำไร่ได้ต่อไป

เมื่อเกิดอุทกภัยไร่นาเสียหาย ราษฎรอดอยาก ก็ทรงหาทาง
ช่วยเหลือในทันที พระราชพงศาวดารบันทึกเหตุการณ์ตอนหนึ่งว่า

ในเดือน ๑๒ ปีนั้น น้ำมากล้นถึง ๘ คอกคืบ
๑๐ นิ้ว ข้าวกล้าในท้องนาเสียเป็นอันมาก ยังเกิด
ทุพภิกขภัย ข้าวแพงถึงเกวียนละซัง ประชากรราษฎร
ทั้งหลายได้รับความขัดสนด้วยอาหารกันดารนัก จึงมี
พระราชโองการให้กรมนาจำหน่ายข้าวเปลือก
ในฉางหลวงออกแจกจ่ายราษฎรเป็นอันมาก

อีกคราวหนึ่งเป็นเรื่องไฟไหม้ พระราชพงศาวดารบันทึกว่า

ครั้น ณ วันศุกร์ เดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ ปีระกา
ตรีศก จุลศักราช ๑๑๖๓ เวลายามเศษ เกิดเพลิงไหม้
มณฑปวัดพระศรีสรรเพชญ์ ด้วยพระสงฆ์สามเณร
ศิษย์วัด จุดดอกไม้เพลิงเล่น จะเป็นกรวดหรือนกบิน
เข้าไปติดรั้วนกพิราบเป็นเชื้อขึ้น ไหม้พระมณฑป
จนสิ้นเหลือแต่ผนัง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวัง
บวรสถานมงคล ได้เสด็จไปช่วยดับเพลิง

เรื่องการหาทางแก้ไขในเมื่อเกิดภัยต่างๆ ไม่น่าท่วมหรือ
ไฟไหม้เช่นนี้ พระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ในรัชกาล
ต่อมาจนถึงปัจจุบัน ได้ทรงถือเป็นพระราชกิจของพระองค์
เช่นเดียวกัน ความผูกพันระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎรไทย
จึงเป็นความผูกพันและใกล้ชิดอย่างต่อเนื่องมาช้านาน

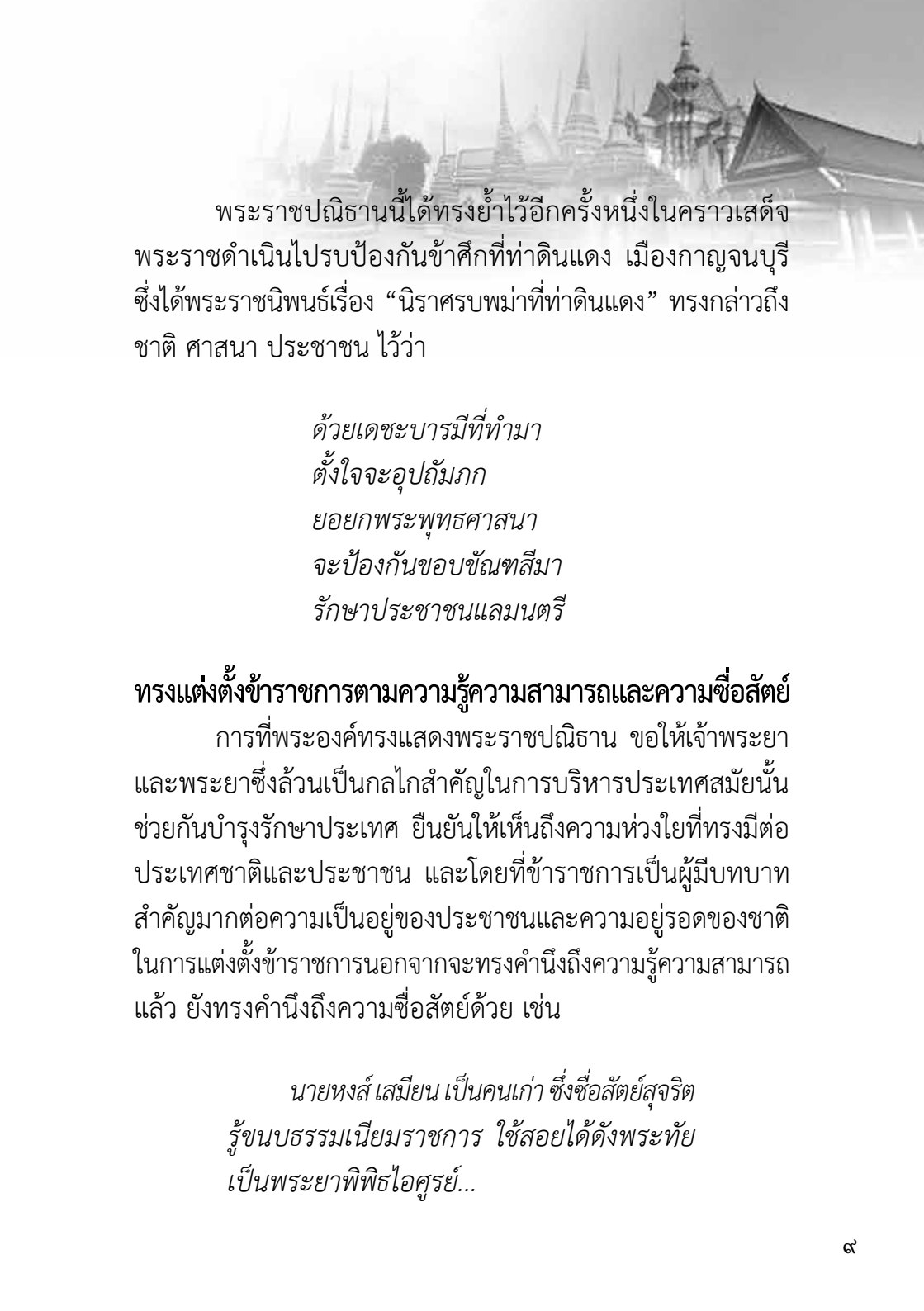
มีพระราชปณิธานอุปถัมภ์บำรุงราษฎรให้ร่มเย็นเป็นสุข

ความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชกับราษฎร เป็นความสัมพันธ์ที่น่าชื่นชม พระมหากษัตริย์ทรงนึกถึงราษฎร ทรงปรารถนาจะให้ราษฎรสมบูรณ์พูนสุขสนุกสนาน ราษฎรก็มีความรู้สึกชื่นชมยินดีในพระองค์ พระขำนิโวหาร กวีในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เขียนโคลงสรรเสริญพระเกียรติ บรรยายความยินดีของราษฎรเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ว่า

เสียงสรวลทุกถิ่นท่อง	แถวถนน
มีแต่เกษมมงคล	เพรียบเพรียม
ผิวพักตร์ดั่งอุบล	เบิกกลีบ
ยามเมื่อสุริยาศยัม	ยอดเยื้องยุคนธร

ราษฎรชื่นชมยินดีในพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ก็ทรงถือเอาชาติ ศาสนา ประชาชน เป็นแนวในการปกครองประเทศ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีพระราชปฏิสันถารแก่เจ้าพระยาและพระยาทั้งปวงเมื่อทูลเกล้าทูลกระหม่อม ถวายราชสมบัติในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกว่า

สิ่งของทั้งนี้ จงจัดทำนุบำรุงไว้ให้ดี จะได้
ป้องกันรักษาแผ่นดิน ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา
และพระราชอาณาเขตสืบไป

พระราชปณิธานนี้ได้ทรงย้ำไว้อีกครั้งหนึ่งในคราวเสด็จ
พระราชดำเนินไปป้องกันข้าศึกที่ท่าดินแดง เมืองกาญจนบุรี
ซึ่งได้พระราชนิพนธ์เรื่อง “นิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง” ทรงกล่าวถึง
ชาติ ศาสนา ประชาชน ไว้ว่า

ด้วยเดชะบารมีที่ทำมา
ตั้งใจจะอุปถัมภ์
ยอยกพระพุทธศาสนา
จะป้องกันขอบขัณฑสีมา
รักษาประชาชนแลมนตรี

ทรงแต่งตั้งข้าราชการตามความรู้ความสามารถและความซื่อสัตย์

การที่พระองค์ทรงแสดงพระราชปณิธาน ขอให้เจ้าพระยา
และพระยาซึ่งล้วนเป็นกลไกสำคัญในการบริหารประเทศสมัยนั้น
ช่วยกันบำรุงรักษาประเทศ ยืนยันให้เห็นถึงความห่วงใยที่ทรงมีต่อ
ประเทศชาติและประชาชน และโดยที่ข้าราชการเป็นผู้มีบทบาท
สำคัญมากต่อความเป็นอยู่ของประชาชนและความอยู่รอดของชาติ
ในการแต่งตั้งข้าราชการนอกจากจะทรงคำนึงถึงความรู้ความสามารถ
แล้ว ยังทรงคำนึงถึงความซื่อสัตย์ด้วย เช่น

นายหงส์เสมียน เป็นคนเก่า ซึ่งซื่อสัตย์สุจริต
รู้ชนบธรรมเนียมราชการ ใช้สอยได้ดังพระทัย
เป็นพระยาพิพิธไศศุรย์...

ตรัสเอาขุนกลาง ผู้มีความชอบ ได้โดยเสด็จ
พระราชดำเนนใช้งานพระราชสงคราม ต่อบด้วย
ข้าศึกเป็นหลายครั้งแล้วมีความซื่อสัตย์มาก
เป็นพระยาอภัยรณฤทธิ์...

ให้หลวงนรา ซึ่งมีความชอบเป็นคนสัตย์ซื่อ
และเข้มแข็งการสงคราม เป็นพระยาพิษณุโลก...

ในการตั้งตำแหน่งพระราชาคณะและสถาปนาสมณศักดิ์
ก็ได้ทรงสรรเสริญถึงความซื่อสัตย์ว่า

พระผู้เป็นเจ้าทั้ง ๓ พระองค์นี้ มีสันดาน
สัตย์ซื่อมั่นคง ดำรงพระพุทธศาสนาโดยแท้
มิได้อาลัยแก่ร่างกายและชีวิต ควรเป็นที่นับถือ
ไว้นับเคารพสักการะ

เมื่อข้าราชการมีความซื่อสัตย์ พระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นที่เคารพ
ของราษฎรตั้งมั่นในความดีงาม ประเทศชาติก็ย่อมจะเจริญรุ่งเรือง
โดยไม่ยาก ราษฎรมีความสุข ไม่ถูกเบียดเบียน การเริ่มต้น
ของพระบรมราชจักรีวงศ์และกรุงเทพมหานคร จึงเป็นการเริ่มต้น
ที่มีรากฐานอันหนักแน่นมั่นคงและงดงามมาก

๒. ทรงจัดระเบียบการปกครองประเทศ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัตินั้น กล่าวได้ว่าประเทศไทยต้องตั้งตัวขึ้นใหม่เกือบทั้งหมด สร้างราชธานีใหม่ สถาปนาพระราชมณเฑียรราชก็รวมกันตั้งบ้านเรือนใหม่ จึงจำเป็นต้องวางระเบียบแบบแผน การจัดการปกครองประเทศให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและชัดเจน ไม่กำกวมซ้ำซ้อนกัน หรือแบ่งแยกจากกันจนขาดการประสานงาน และความร่วมมือร่วมใจ

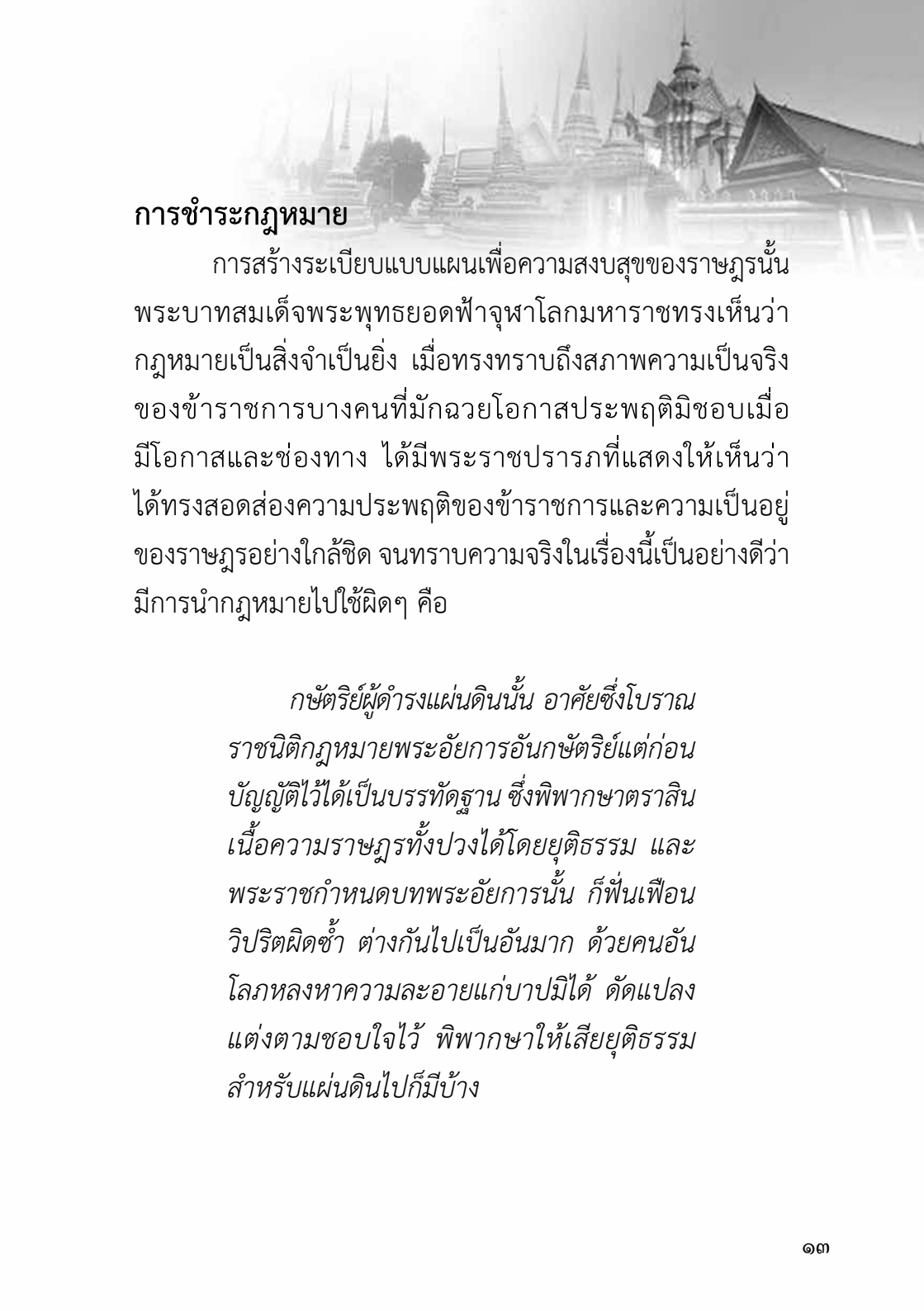
การจัดการปกครองประเทศ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงแบ่งการปกครองประเทศออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายทหาร และฝ่ายพลเรือน

การปกครองภายใน ทรงจัดเป็นแบบจตุสดมภ์ ประกอบด้วย กรมเวียง มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของราษฎร กรมวัง มีหน้าที่ดูแลภายในพระบรมมหาราชวัง และพิจารณาตัดสินความ กรมพระคลัง มีหน้าที่ดูแลพระราชทรัพย์ และดูแลรับผิดชอบการค้าขายกับต่างประเทศ กรมนา มีหน้าที่ดูแลไร่นา

การปกครองหัวเมือง ทรงแบ่งออกเป็นหัวเมืองปักษ์ใต้ หัวเมืองฝ่ายเหนือ หัวเมืองชายทะเล และหัวเมืองประเทศราช แล้วจัดลำดับความสำคัญของหัวเมือง เป็นหัวเมืองชั้นเอก หัวเมืองชั้นโท หัวเมืองชั้นตรี หัวเมืองชั้นจัตวา ทรงแต่งตั้งผู้ที่จะออกไปปกครองหัวเมืองให้มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขราษฎร โดยกำหนดไว้แน่ชัดในกฎหมายว่า

พระเจ้าอยู่หัวตรัสสั่งให้ไปรั้งเมือง
ครองเมือง ให้รักษาพยาบาลไพร่ฟ้าข้าไทท่าน
แลให้รับรองสุขทุกข์ราษฎรทั้งปวง แลรักษา
ถิ่นฐานบ้านนอกขอบชนบท มิให้มีโจรผู้ร้าย
แลคนกระไรกราษฎร ถ้าผู้รั้งเมืองผู้ครองเมือง
ผู้ใดรักษาได้ ท่านว่ามีบำเหน็จในแผ่นดิน ถ้า
แลโจรผู้กระไรราษฎรเกิดชุกชุมขึ้นเหลือกำลัง
ระงับมิได้ ก็ให้บอกมายังลูกขุน ณ ศาลา ให้
บังคับมุลแต่สมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้า
อยู่หัว จึงจะพ้นโทษ ถ้าแลผู้รั้งเมืองผู้ครอง
เมืองมิได้กำชับจับกุม ละเลยให้โจรแลผู้กระไร
ราษฎรชุกชุมขึ้นได้ ท่านว่าผู้นั้นละเมิด ต้องใน
ระวางกระไร ให้ลงโทษ ๖ สถาน

การชำระกฎหมาย

การสร้างระเบียบแบบแผนเพื่อความสงบสุขของราชภพนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงเห็นว่า กฎหมายเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง เมื่อทรงทราบถึงสภาพความเป็นจริง ของข้าราชการบางคนที่มีกฉวยโอกาสประพฤติมิชอบเมื่อ มีโอกาสและช่องทาง ได้มีพระราชปรารภที่แสดงให้เห็นว่า ได้ทรงสอดส่องความประพฤติของข้าราชการและความเป็นอยู่ ของราชภพอย่างใกล้ชิด จนทราบความจริงในเรื่องนี้เป็นอย่างดีว่า มีการนำกฎหมายไปใช้ผิดๆ คือ

กษัตริย์ผู้ดำรงแผ่นดินนั้น อาศัยซึ่งโบราณ
ราชนิติกฎหมายพระอัยการอันกษัตริย์แต่ก่อน
บัญญัติไว้ได้เป็นบรรทัดฐาน ซึ่งพิพากษาดราสิน
เนื้อความราชภพทั้งปวงได้โดยยุติธรรม และ
พระราชกำหนดบทพระอัยการนั้น ก็พินเพื่อน
วิปริตผิดซ้ำ ต่างกันไปเป็นอันมาก ด้วยคนอัน
โลกหลงหาความละอายแก่บาปมิได้ ดัดแปลง
แต่งตามชอบใจไว้ พิพากษาให้เสียยุติธรรม
สำหรับแผ่นดินไปก็มีบ้าง

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระราชประสงค์จะ “รักษาประชาชนแลมนตรี” การจะรักษาประชาชนให้ได้รับความยุติธรรม รักษาข้าราชการที่ดีมิให้ต่างปร้อย และกำจัดข้าราชการผู้โลภหลงหาความละอายแก่บาปมิได้ ได้ทรงดำเนินการในเรื่องกฎหมายซึ่งเป็นเครื่องมือที่ข้าราชการจะนำไปใช้ มิให้ใช้ผิดทาง โดยโปรดเกล้าฯ ให้ชำระกฎหมายขึ้นใหม่ ทรงตั้งคณะบุคคลผู้มีสติปัญญาจากหน่วยงานต่างๆ ประกอบด้วย

ข้าราชการกรมพระอัครลักษณ์ ๔ นาย มีขุนสุนทรโวหาร ขุนสารประเสริฐ ขุนวิเชียรอักษร ขุนวิจิตรอักษร

ลูกขุน ๓ นาย ได้แก่ ขุนหลวงพระไกรศรี พระราชพิณิจัยราชปลัดหลวงอภัย

ราชบัณฑิต ๔ นาย ได้แก่ หลวงมหาวิชาธรรม ขุนศรีโวหาร นายพิมพ์ นายด่วนเปรียญ

โปรดเกล้าฯ ให้คณะบุคคลชุดนี้ทำหน้าที่ชำระกฎหมายที่มีอยู่ในหอหลวงทั้งหมด แล้วจัดเป็นหมวดหมู่ เมื่อจัดเป็นหมวดหมู่แล้วได้เขียนไว้เป็น ๓ ชุด ประทับตราราชสีห์ คชสีห์ และบัวแก้ว ทุกเล่มเรียกว่า “กฎหมายตราสามดวง” ถือเป็นกฎหมายฉบับหลวงสำหรับพิจารณาตัดสินความต่างๆ ผู้ใดจะไปตีความเอาตามอำเภอใจต่อไปอีกไม่ได้

กฎหมายตราสามดวง

การชำระกฎหมายที่ชื่อว่า “กฎหมายตราสามดวง” นี้ ถือได้ว่าทรงวางรากฐานกฎหมายของชาติบ้านเมืองให้ก้าวหน้ามั่นคง ทั้งยังเป็นแบบอย่างการชำระกฎหมายฉบับต่อๆ มาด้วย

นอกจากการชำระกฎหมายแล้ว ยังทรงปราบปรามผู้ทุจริต ประพฤติมิชอบอย่างเฉียบขาดด้วย

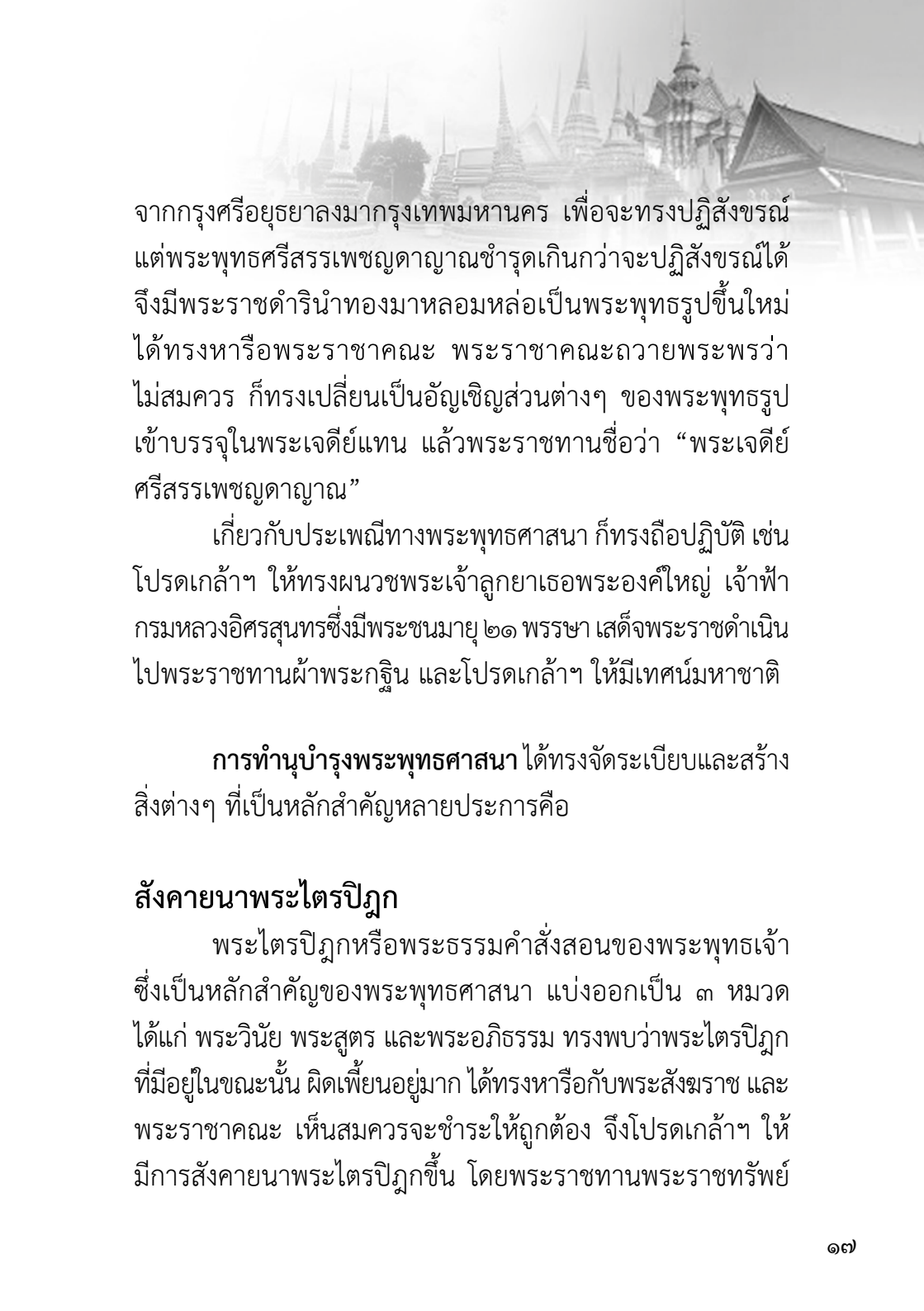

๓. ทรงทำนุบำรุงศาสนา

ศาสนาเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้จิตใจ
ของคนมีระเบียบและประพฤติตนไปในทางที่ดีงาม
ศาสนาทุกศาสนาสอนให้คนทำความดี ละเว้น
ความชั่ว ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกัน ไม่เบียดเบียน
ทำร้ายกัน ประเทศไทยมีหลายศาสนา และคนไทย
ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้เป็นศาสนิกชนที่ดี

เมื่อสร้างกรุงเทพมหานครเป็นราชธานีนั้น
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
มหาราชได้มีพระราชปณิธานที่จะบำรุง
พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำ
ชาติไทย และได้ทรงจัดทำอย่างจริงจัง
พระองค์เองทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่าง
ที่ดีแก่ราษฎรในเรื่องที่เกี่ยวกับ
พระพุทธศาสนา เช่น ทรงรับฟัง
ความเห็นพระราชาคณะ มีเรื่อง
บันทึกไว้ว่า ในคราวสร้างวัด
พระเชตุพนวิมลมังคลาราม ได้
โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระพุทธ
ศรีสรรเพชญดาญาณ ซึ่งชำรุด

พระเจดีย์ศรีสรรเพชญดาญาณ

จากกรุงศรีอยุธยาลงมากรุงเทพมหานคร เพื่อจะทรงปฏิสังขรณ์ แต่พระพุทธศรีสรรเพชญดาญาณชำรุดเกินกว่าจะปฏิสังขรณ์ได้ จึงมีพระราชดำรินำทองมาหลอมหล่อเป็นพระพุทธรูปขึ้นใหม่ ได้ทรงหาหรือพระราชาคณะ พระราชาคณะถวายพระพรว่า ไม่สมควร ก็ทรงเปลี่ยนเป็นอัญเชิญส่วนต่างๆ ของพระพุทธรูป เข้าบรรจุในพระเจดีย์แทน แล้วพระราชทานชื่อว่า “พระเจดีย์ศรีสรรเพชญดาญาณ”

เกี่ยวกับประเพณีทางพระพุทธศาสนา ก็ทรงถือปฏิบัติ เช่น โปรดเกล้าฯ ให้ทรงผนวชพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรซึ่งมีพระชนมายุ ๒๑ พรรษา เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานผ้าพระกฐิน และโปรดเกล้าฯ ให้มีเทศน์มหาชาติ

การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาได้ทรงจัดระเบียบและสร้างสิ่งต่างๆ ที่เป็นหลักสำคัญหลายประการคือ

สังคายนาพระไตรปิฎก

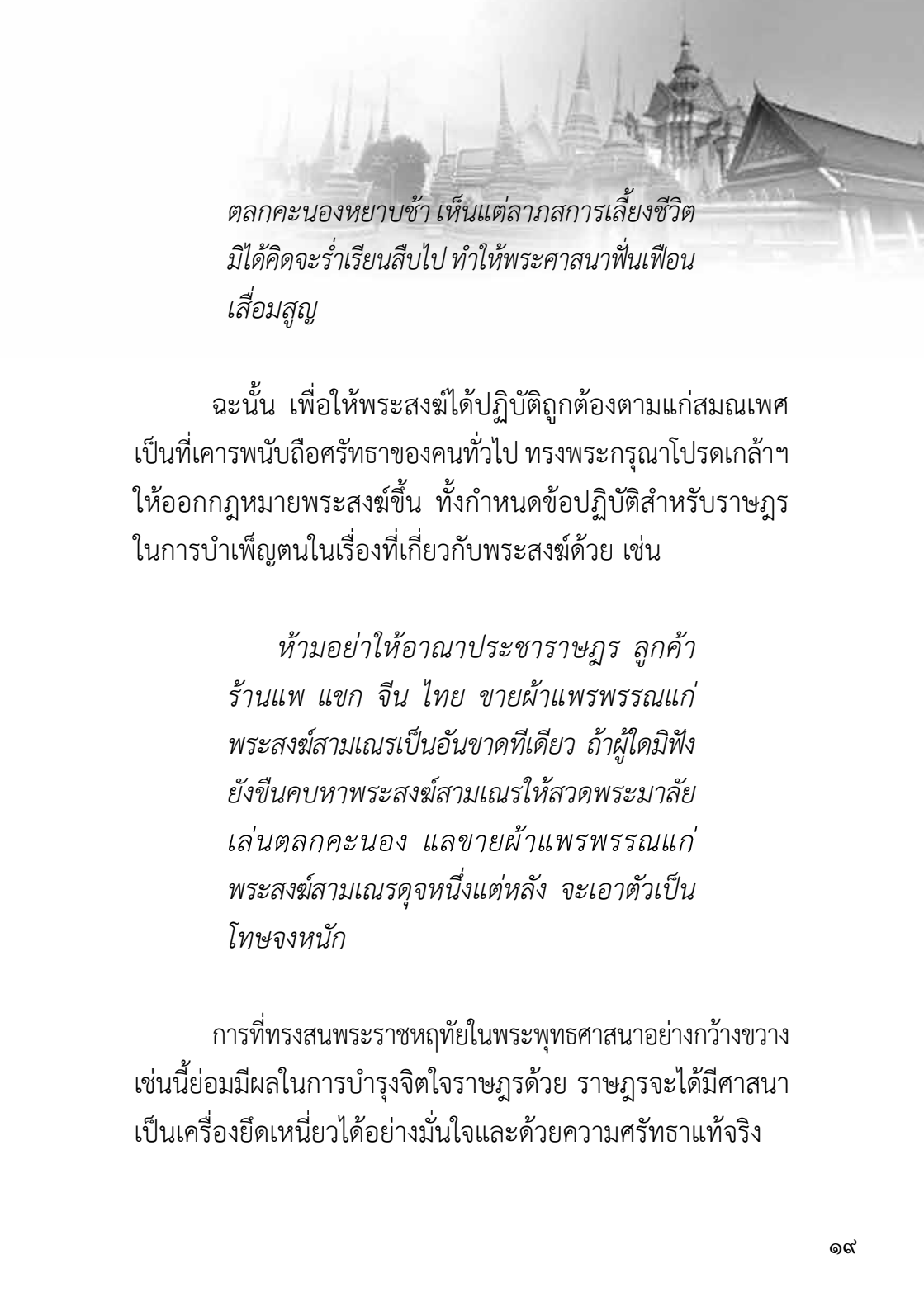
พระไตรปิฎกหรือพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๓ หมวด ได้แก่ พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม ทรงพบว่าพระไตรปิฎกที่มีอยู่ในขณะนั้น ผิดเพี้ยนอยู่มาก ได้ทรงหาหรือกับพระสังฆราช และพระราชาคณะ เห็นสมควรจะชำระให้ถูกต้อง จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้น โดยพระราชทานพระราชทรัพย์

ส่วนพระองค์เป็นค่าใช้จ่าย การสังคายนาพระไตรปิฎกได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดทำ ณ วัดนิพพานาราม (คือวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ในปัจจุบัน) ใช้เวลาในการสังคายนา ๕ เดือน เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้จารลงใบลานใหญ่ ปิดทองทึบทั้งปกหน้าหลัง และกรอบทั้งสี่ เรียกว่า “พระไตรปิฎกฉบับทอง” ถือเป็นแบบแผน อันถูกต้องสำหรับภิกษุสามเณรได้ศึกษาพระพุทธศาสนาสืบไป

ออกกฎหมายพระสงฆ์

ตามประเพณีไทย ชายไทยที่นับถือศาสนาพุทธเมื่อมีอายุ ครบปีบวช ก็จะบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนสำหรับจะได้เป็นคนดีต่อไป พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพบว่าสมัยนั้น พระสงฆ์บางรูปปฏิบัติไม่เหมาะสม และราษฎรก็ยังไม่เข้าใจถึงการปฏิบัติตัวต่อพระสงฆ์ ได้มีพระราชปรารภถึงความไม่เหมาะสม หลายประการที่มีอยู่ เช่น

อาณาประชาราษฎรทั้งปวงบางบาง ให้มี
พระมหาเวสสันดรชาดกนี้ มิได้มีความสังเวชเลื่อมใส
เป็นธรรมคารวะ ฟังเอาแต่ถ้อยคำตลกคณอง
อันหาผลประโยชน์มิได้ พระสงฆ์ผู้สำแดงนั้น
บางจำพวกมิได้เล่าเรียนพระไตรปิฎก ได้แต่เนื้อความ
แปลร้อยเป็นกาพย์กลอน แล้วก็มาสำแดงถ้อยคำ

ตลกคะนองหยาบซ้ำ เห็นแต่ลามสการเลี้ยงชีวิต
มิได้คิดจะร่ำเรียนสืบไป ทำให้พระศาสนาพ่นเพื่อน
เสื่อมสูญ

ฉะนั้น เพื่อให้พระสงฆ์ได้ปฏิบัติถูกต้องตามแก่สมณเพศ
เป็นที่เคารพนับถือศรัทธาของคนทั่วไป ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ออกกฎหมายพระสงฆ์ขึ้น ทั้งกำหนดข้อปฏิบัติสำหรับราชวร
ในการบำเพ็ญตบะในเรื่องที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ด้วย เช่น

ห้ามอย่าให้อาณาประชาราษฎร์ ลูกค้า
ร้านแพ แยก จีน ไทย ขายผ้าแพรพรรณแก่
พระสงฆ์สามเณรเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมีฟัง
ยังขึ้นคบหาพระสงฆ์สามเณรให้สวดพระมาลัย
เล่นตลกคะนอง แลขายผ้าแพรพรรณแก่
พระสงฆ์สามเณรดูจหนึ่งแต่หลัง จะเอาตัวเป็น
โทษจงหนัก

การที่ทรงสนพระราชมุทิตในพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง
เช่นนี้ย่อมมีผลในการบำรุงจิตใจราษฎรด้วย ราษฎรจะได้มีศาสนา
เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวได้อย่างมั่นคงและด้วยความศรัทธาแท้จริง

ทรงสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัด

เมื่อสร้างกรุงเทพมหานคร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

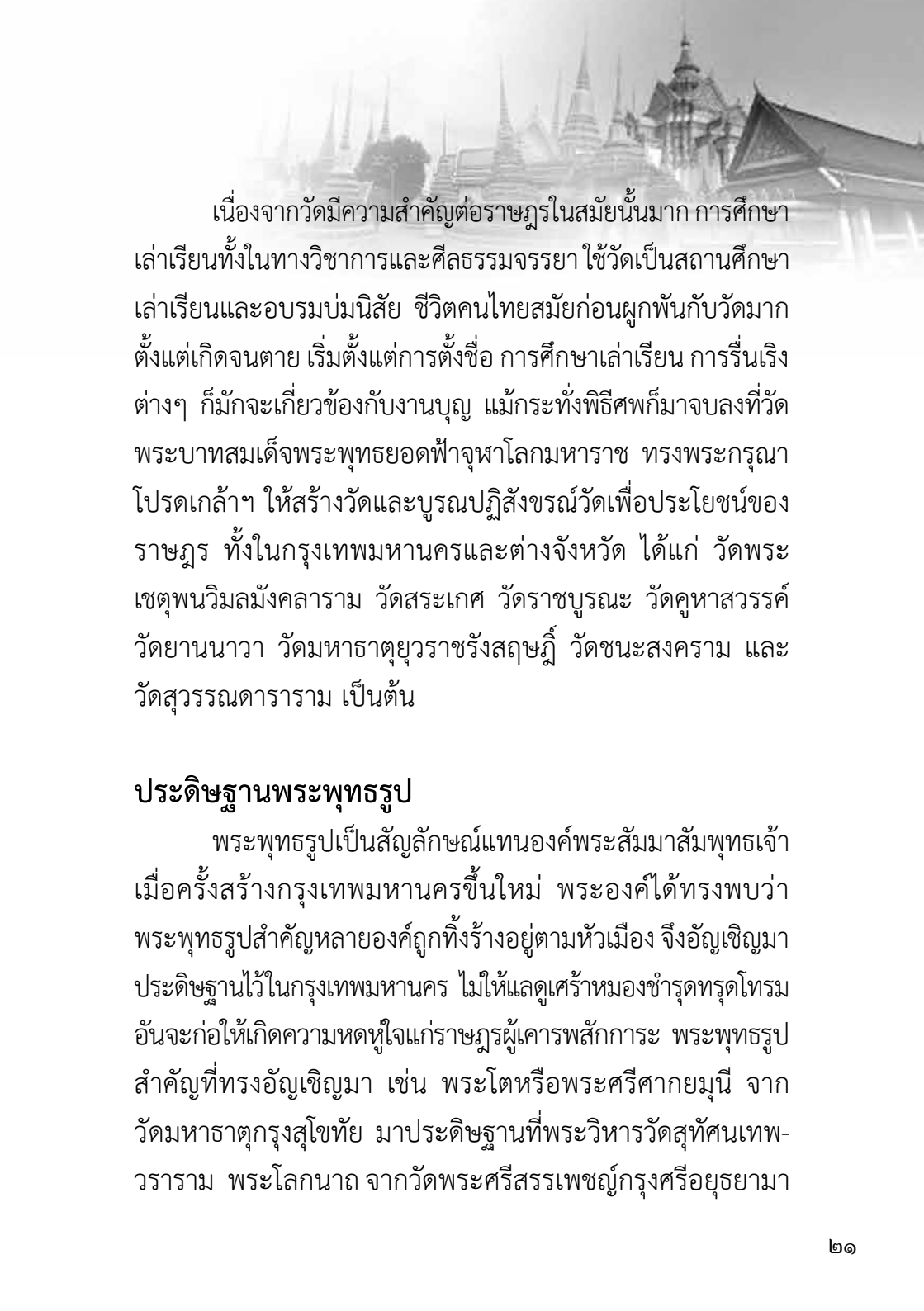

หรือวัดพระแก้วพร้อมกันด้วย ให้ราษฎรได้แน่ใจในการจะยึดมั่นในพระพุทธศาสนา และได้ทรงอัญเชิญพระพุทธรูปมหายานรัตนปฏิมากร หรือพระแก้วมรกต จากพระราชวังเดิมกรุงธนบุรีมาประดิษฐานเป็นที่เคารพสักการะ

พระพุทธรูปมหายานรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต)

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ในพระบรมมหาราชวัง

เนื่องจากวัดมีความสำคัญต่อราษฎรในสมัยนั้นมาก การศึกษาเล่าเรียนทั้งในทางวิชาการและศีลธรรมจรรยา ใช้วัดเป็นสถานศึกษาเล่าเรียนและอบรมบ่มนิสัย ชีวิตคนไทยสมัยก่อนผูกพันกับวัดมาก ตั้งแต่เกิดจนตาย เริ่มตั้งแต่การตั้งชื่อ การศึกษาเล่าเรียน การรื่นริงต่างๆ ก็มักจะเกี่ยวข้องกับงานบุญ แม้กระทั่งพิธีศพก็มาจบลงที่วัด พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดและบูรณปฏิสังขรณ์วัดเพื่อประโยชน์ของราษฎร ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดสระเกศ วัดราชบูรณะ วัดคูหาสวรรค์ วัดยานนาวา วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดชนะสงคราม และ วัดสุวรรณดาราราม เป็นต้น

ประดิษฐานพระพุทธรูป

พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อครั้งสร้างกรุงเทพมหานครขึ้นใหม่ พระองค์ได้ทรงพบว่าพระพุทธรูปสำคัญหลายองค์ถูกทิ้งร้างอยู่ตามหัวเมือง จึงอัญเชิญมาประดิษฐานไว้ในกรุงเทพมหานคร ไม่ให้เล็ดลอดร้างมองชำรุดทรุดโทรม อันจะก่อให้เกิดความหดหู่แก่ราษฎรผู้เคารพสักการะ พระพุทธรูปสำคัญที่ทรงอัญเชิญมา เช่น พระโตหรือพระศรีศากยมุนี จากวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ มาประดิษฐานที่พระวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม พระโลกนาถ จากวัดพระศรีสรรเพชญ์กรุงศรีอยุธยา

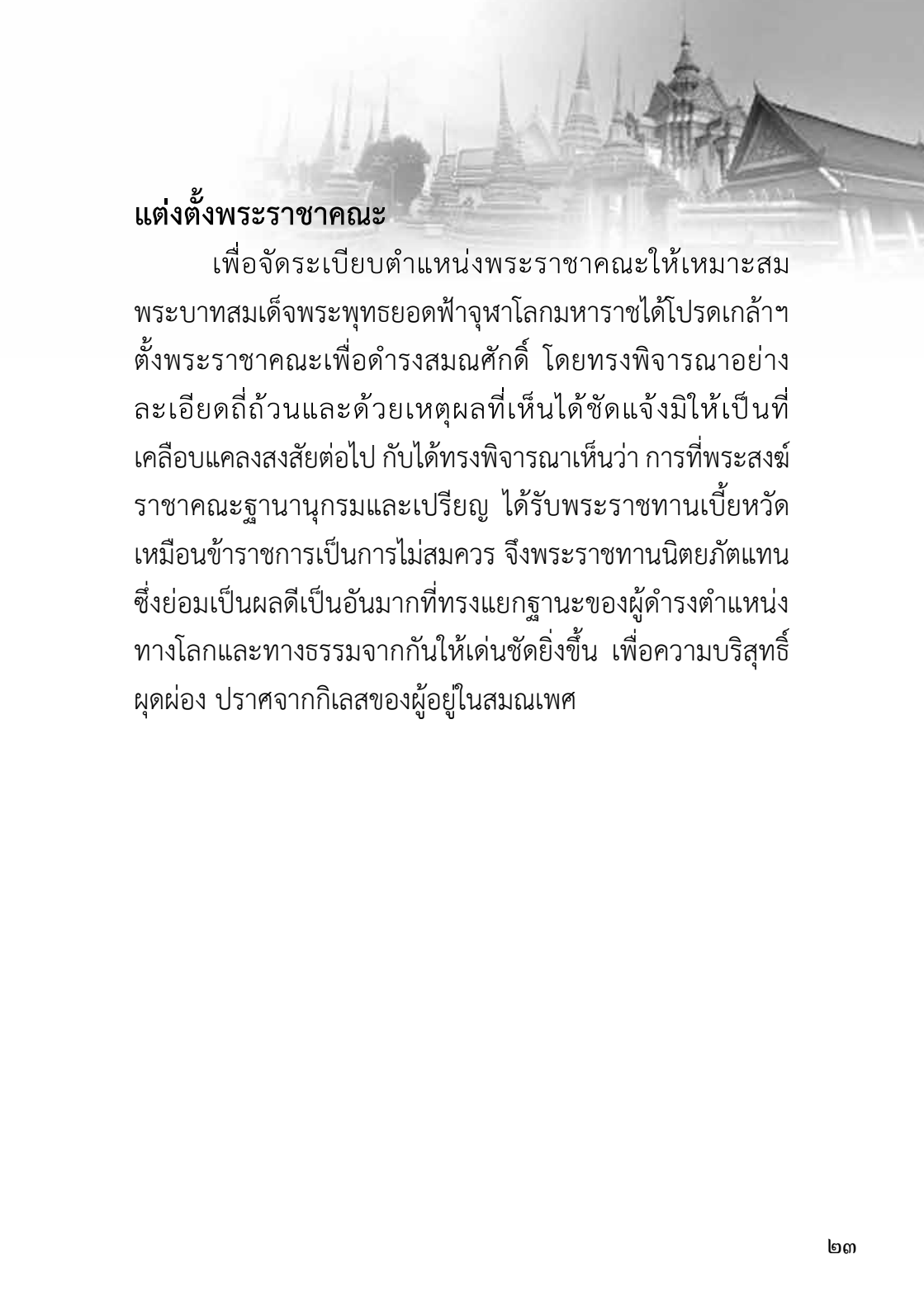
ประดิษฐานที่วิหารทิศตะวันออก
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
ส่วนพระพุทธรูปที่ชำรุดหักพัง
แต่พอที่จะบูรณะซ่อมแซมได้
ตามเมืองต่างๆ ก็โปรดเกล้าฯ ให้
บูรณะซ่อมแซม แล้วประดิษฐาน
ไว้ที่พระระเบียงคดของวัดนี้เช่นกัน

พระศรีศากยมุนี
วัดสุทัศนเทพวราราม

พระพุทธรูปที่พระระเบียงคด วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

แต่งตั้งพระราชาคณะ

เพื่อจัดระเบียบตำแหน่งพระราชาคณะให้เหมาะสม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้โปรดเกล้าฯ ตั้งพระราชาคณะเพื่อดำรงสมณศักดิ์ โดยทรงพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนและด้วยเหตุผลที่เห็นได้ชัดแจ้งมิให้เป็นที่เคลือบแคลงสงสัยต่อไป กับได้ทรงพิจารณาเห็นว่า การที่พระสงฆ์ราชาคณะฐานานุกรมและเปรียญ ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดเหมือนข้าราชการเป็นการไม่สมควร จึงพระราชทานนิตยภัตแทน ซึ่งย่อมเป็นผลดีเป็นอันมากที่ทรงแยกฐานะของผู้ดำรงตำแหน่งทางโลกและทางธรรมจากกันให้เด่นชัดยิ่งขึ้น เพื่อความบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ปราศจากกิเลสของผู้อยู่ในสมณเพศ

๔. ทรงสร้างสรรค์ และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

ศิลปะหรืองานที่ประณีตงดงาม ทำให้ผู้พบเห็นได้ยินได้ฟัง
เกิดความพึงพอใจ เป็นสิ่งบำรุงจิตใจให้มีความสุขความเพลิดเพลิน
ส่วนวัฒนธรรมหรือความเจริญงอกงามที่คนเราปฏิบัติต่อกันมา
โดยมีการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นเป็นลำดับ ล้วนเป็นสมบัติล้ำค่า
ของชาติ ไทยเรามีศิลปวัฒนธรรมอันดีงามมาแต่สมัยโบราณ เพื่อมิให้
ศิลปวัฒนธรรมที่ประเทศไทยมีอยู่สูญหายไป และเพื่อสร้างสรรค์
ศิลปวัฒนธรรมให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกมหาราช ได้ทรงรวบรวมศิลปวัฒนธรรมไว้หลายสาขา

ทรงส่งเสริมช่างฝีมือ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรง
รวบรวมศิลปวัฒนธรรมหลายสาขา ที่ปรากฏเด่นชัด เริ่มจาก
การส่งเสริมฝีมือช่าง งานช่างฝีมือของไทยมีมานาน ผู้ที่ทำงาน
ช่างฝีมือ จะต้องมีความชำนาญและมีความสามารถพิเศษ ทั้งต้อง
ใช้เวลาฝึกฝนด้วย จะสร้างขึ้นในทันทีทันใดไม่ได้ เมื่อกรุงศรีอยุธยา
เสียแก่ข้าศึกนั้น ช่างฝีมือของไทยถูกกวาดต้อนไปและล้มหายตายจาก
ไปมาก งานศิลปะถูกทำลาย ช่างฝีมือที่เหลืออยู่ก็ยากที่จะสร้างงานฝีมือ
ขึ้นใหม่ได้ เพราะงานช่างฝีมือเป็นงานประณีตต้องทุ่มเททั้งเวลา
ทุนรอนและกำลังใจ ราษฎรโดยทั่วไปตามปกติต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ

ยากที่จะสร้างงานฝีมือขึ้นได้โดยลำพังตน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้โปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมช่างฝีมือมาจัดทำงานช่างที่เป็นงานของหลวงขึ้น งานช่างฝีมือที่สร้างขึ้น ได้แก่ การสร้างพระบรมมหาราชวัง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม การบูรณปฏิสังขรณ์พระมณฑปวัดพระพุทธบาท สระบุรี การจัดทำเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่องราชูปโภค ตั้มณฑปประดับมุกสำหรับไว้พระไตรปิฎก ฉบบัณฑอง การซ่อมแซมวัดวาอารามต่างๆ งานสร้างเหล่านี้ล้วนต้องใช้ช่างหลายสาขา เช่น ช่างปูน ช่างไม้ ช่างหล่อ ช่างกลึง ช่างแกะ ช่างมุก ช่างเขียน ช่างปั้น งานส่งเสริมฝีมือช่างของพระองค์ทำให้ช่างฝีมือได้มีโอกาสและแสดงกำลังฝีมือ ทำให้ชาติได้มีสมบัติทางช่างฝีมือไว้ให้ปรากฏและมีการถ่ายทอดสืบต่อฝีมือช่างไว้มิให้สูญไปด้วย

พระมณฑปวัดพระพุทธบาท

เครื่องราชกกุธภัณฑ์

ทรงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม โดยฟื้นฟูและวางรากฐานราชประเพณี อันเป็นพระราชพิธีสำคัญของแผ่นดิน ได้แก่ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อสร้างพระบรมมหาราชวังแล้วเสร็จ โปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชพิธีตามโบราณราชประเพณีเพื่อความถูกต้องสมบูรณ์ อันจะเป็นแบบแผนต่อไป เช่น พระราชพิธีโสกันต์สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดีตามพระราชพิธีครั้งสมัยอยุธยา ประเพณีการแห่ผ้าพระกฐินในพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งพระราชพงศาวดารบันทึกว่า มีการแห่ผ้าพระกฐินเป็นการใหญ่ ดังนี้

พระราชวงศานุวงศ์ และขุนนางข้าราชการ
ทำเรือแห่ต่างๆ ตามแต่ปัญญา ทำเป็นจระเข้บ้าง
เป็นหอยบ้าง เป็นปลาบ้าง เป็นสัตว์น้ำต่างๆ และ
มีเครื่องเล่นไปในเรื่อนั้นด้วย แห่รอบพระนครแล้ว
จึงได้เสด็จพระราชทานผ้าพระกฐินตามธรรมเนียม
เป็นการเอิกเกริกมาก

การแห่รอบพระนครนั้น ราษฎรก็ย่อมได้มีโอกาสชมขบวน
แห่เป็นการบำรุงขวัญราษฎรไปพร้อมกันด้วย

ทรงส่งเสริมและสร้างสรรค์วรรณคดี

สิ่งงดงามอีกอย่างหนึ่งที่ชาติอันมีวัฒนธรรมพึงมีไว้เพื่อบำรุงจิตใจ สติปัญญาประชาชนและเป็นสมบัติประจำชาติ ได้แก่ *วรรณคดี* เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสร้างพระนคร จึงทรงส่งเสริมและสร้างสรรค์วรรณคดีด้วย

ชาติไทยมีวรรณคดีมาแต่โบราณ เมื่อกรุงศรีอยุธยาล่มสลาย วรรณคดีเก่าก็ถูกทำลายสูญหายไปด้วย เพื่อรวบรวมวรรณคดีเก่า และสร้างสรรค์วรรณคดีใหม่ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตรับไปช่วยกัน สร้างสรรค์วรรณคดีตามความถนัด เช่น บทละครสมัยอยุธยา ที่สูญหายไป โปรดเกล้าฯ ให้กวีสมัยนั้นแบ่งกันไปแต่งเป็นตอนๆ แล้วนำมาแก้ไขตีพิมพ์หน้าพระที่นั่ง เรื่องทางพุทธศาสนาก็ทรงมอบให้ผู้เชี่ยวชาญในทางนั้นรับไป บางเรื่องทรงพระราชนิพนธ์เอง ในรัชกาลนี้ จึงมีวรรณคดีที่แก้ไขและเกิดใหม่หลายเรื่อง เช่น พระราชนิพนธ์ รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์อิเหนา พระราชนิพนธ์นิราศบพมา

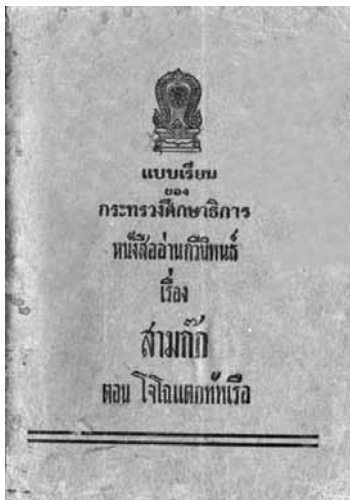

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ

ที่ทำดินแดง และมีกวีคนสำคัญคือ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ผู้แต่งวรรณคดีหลายเรื่อง เช่น อิเหนาคำฉันท์ เพลงยาวต่างๆ ร่ายยาวมหาชาติกัณฑ์กุมาร กัณฑ์มัทรี บทร้องมโหรีเรื่องกาگی

หนังสือที่มีค่ายิ่งอีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ พระราชพงศาวดารได้โปรดเกล้าฯ ให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตชำระพระราชพงศาวดารของชาติไทย ได้แก่ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา และโปรดเกล้าฯ ให้แปลพงศาวดารจีนกับพงศาวดารมอญ โดย

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นแม่กองจัดแปล ซึ่งเจ้าพระยา-
พระคลัง (หน) ได้แปลเป็นภาษาไทยที่ดีถึงขั้นเป็นวรรณคดี
ได้แก่ พงศาวดารจีนเรื่อง “สามก๊ก” และพงศาวดารมอญเรื่อง
“ราชาธิราช”

๕. ทรงอยู่คู่สยาม

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเป็น
นักรบผู้ยิ่งใหญ่ พระราชประวัติของพระองค์นับแต่ทรงเข้า
รับราชการ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีตำแหน่งเป็น
ยกกระบัตรเมืองราชบุรี ในสมัยธนบุรีได้เสด็จออกศึกสงคราม
หลายครั้ง ได้ทรงเลื่อนยศจากหลวงยกกระบัตร เป็นพระราชวรินทร์
พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระยายมราช เจ้าพระยาจักรี และสมเด็จ
เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ล้วนเนื่องมาจากการรบชนะ เมื่อทรงเป็น
พระมหากษัตริย์ ประเทศได้ถูกคุกคามจากข้าศึกศัตรูอย่างต่อเนื่อง
ทรงบัญชาการรบ และเสด็จออกป้องกันประเทศด้วยพระองค์เอง
ได้ทรงนำประเทศผ่านพ้นได้อย่างปลอดภัย

แม้จะมีศึกสงครามแทบจะตลอดรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงจัดเวลามาสร้างสรรค์
สิ่งต่างๆ ให้แก่ประเทศชาติเป็นอเนกประการ ทรงปกครองประเทศ
เป็นเวลา ๒๗ ปี จาก พ.ศ. ๒๓๒๕ ถึง พ.ศ. ๒๓๕๒ ประเทศไทย
มีกรุงเทพมหานครและวัดพระศรีรัตนศาสดารามที่งามสง่า มี
พระบรมราชจักรีวงศ์ที่มั่นคงเป็นมิ่งขวัญของชาติไทยและชาวไทย
มีแบบแผนการปกครองประเทศเป็นแนวการปกครองในสมัยต่อมา
เป็นกฎหมายทั้งทางโลกและทางธรรมที่สร้างความเป็นระเบียบ
แบบแผนให้แก่บ้านเมือง มีรากฐานของวรรณกรรมและศิลปกรรม

ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความเจริญรุ่งเรืองในสมัยปัจจุบัน งานสร้างสรรค์ของพระองค์จึงคงอยู่คู่ชาติไทยอย่างมั่นคงตลอดมา

พระนามของพระมหากษัตริย์พระปฐมบรมราชจักรีวงศ์ ผู้ทรงสถาปนากรุงเทพมหานครเป็นราชธานีนี้ เดิมประชาชนชาวพระองค์ว่า **แผ่นดินตัน** และรัชกาลที่ ๒ ว่า **แผ่นดินกลาง** พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ทรงเกรงว่า แผ่นดินของพระองค์จะเป็นแผ่นดินปลายอันเป็นอัปมงคล เมื่อทรงหล่อพระพุทธรูปทองคำ ปางห้ามสมุทร ๒ องค์ เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องยศอย่างพระมหาจักรพรรดิ ประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระอัยกาธิราชและพระราชบิดา ได้ถวายพระนามว่า พระพุทธรูปอดฟ้าจุฬาโลก และพระพุทธรูปเลิศล้ำสุลาลัย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท่านพระนาม รัชกาลที่ ๑ ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธรูปอดฟ้าจุฬาโลก และรัชกาลที่ ๒ ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธรูปเลิศล้ำสุลาลัย (ต่อมารัชกาลที่ ๔ ทรงแปลงสร้อยพระนาม จาก “สุลาลัย” เป็น “นภาลัย”) ด้วยเหตุนี้ พระนามรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒ จึงมีคำ “พระพุท” อยู่ด้วย

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ กรุงรัตนโกสินทร์เจริญมาครบ ๑๕๐ ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ได้จัดงานเฉลิมฉลอง เรียกว่า “พระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ครบ ๑๕๐ ปี” สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงการสถาปนา

สะพานพระพุทธรยอดฟ้า

กรุงรัตนโกสินทร์ คือ การสร้าง “ปฐมบรมราชานุสรณ์” ประกอบด้วย พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ประทับบนพระแท่น ผืนพระพักตร์มายังฝั่งพระนคร และสะพานพระพุทธรยอดฟ้า เป็นการเชื่อมการคมนาคมให้ประชาชนชาวไทย ทั้งสองฝั่งไปมาหากันได้สะดวกขึ้น

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ซึ่งเป็นช่วงครบรอบ ๒๐๐ ปี ของ การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี คณะรัฐมนตรีได้มีมติ ถวายพระราชสมัญญา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ว่า “พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช” เพื่อเป็น การเฉลิมพระเกียรติ และกำหนดให้วันที่ ๖ เมษายน ของทุกปี เป็นวันสำคัญของชาติ รัฐบาล ข้าราชการและประชาชนทั่วไป จะร่วมกันจัดงานวันที่ระลึกมหาจักรีบรมราชวงศ์ ถวายสักการะ และวางพานพุ่ม ณ บริเวณปฐมบรมราชานุสรณ์แห่งนี้

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้จัดทำหนังสือวิชาประวัติศาสตร์ ชุด “พระมหากษัตริย์ไทย ๙ รัชกาล” เรื่อง “พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช” ระดับประถมศึกษา เพื่อใช้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลา วิชาประวัติศาสตร์ไทย กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้ในสถานศึกษาได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

(นายคมล รอดคล้าย)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คณะกรรมการจัดทำและคัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลา วิชาประวัติศาสตร์ไทย
เรื่อง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ระดับประถมศึกษา

ผู้เรียบเรียง

นางสาววนิดา สถิตานนท์

คณะกรรมการที่ปรึกษา

นายกมล รอดคล้าย	เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
นายวินัย รอดจำย	กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
นายสุชาติ วงศ์สุวรรณ	ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านการพัฒนาหลักสูตร
พลโทอุซุภร สาครนาวิน	อดีตผู้ทรงคุณวุฒิกองบัญชาการกองทัพไทย
นายสุรัชย์ จิตภักดีบดินทร์	สมาชิกสภาที่ปรึกษาการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้
นางสาววิมาลา อัครธรรม	อดีตที่ปรึกษาด้านพัฒนากระบวนการเรียนรู้
นางสาวไพรวัลย์ พิทักษ์สาลี	อดีตผู้อำนวยการสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

ประธาน

นางสุกัญญา งามบรรจง	ผู้อำนวยการสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา
---------------------	---

กรรมการ

นางสายไหม จบกมลศึก	รองศาสตราจารย์มัลลิกา ตันทนันทน์	นายประยงค์ อนันทวงศ์
นางระวีวรรณ ภาคพรต	นางวันเพ็ญ สุทธากาศ	นางปราณี ปราบริปู
นางสาวพรรณงาม แยมบุญเรือง	นางสาวเยาวลักษณ์ เตียรณบรรจง	นางสาวเกื้อกมล นิยม
นางศรีปัญญา พงศ์สุวรรณ	นางสุคนธ์ ศิริวงศ์วรวัฒน์	นายเชเมม แก้วคล้าย
ว่าที่พันตรีนภดล เจนอักษร	รองศาสตราจารย์กุลวรา ชูพงศ์ไพโรจน์	นายประจักษ์ วัฒนานุสิทธิ์
นายชัยฤทธิ์ ศรีโรจน์ฤทธิ์	นายเฉลิมชัย พันธุ์เลิศ	

กรรมการและเลขานุการ

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

นางสาวอรอร ฤทธิ์กลาง	นางสาวอรุณวรรณ ผู้ธนดี
นางสาวเจตนา พรหมประดิษฐ์	

ผู้ตรวจจกษัณสุดท้าย

นางสายไหม จบกมลศึก	นางสาวพรรณงาม แยมบุญเรือง	นางปราณี ปราบริปู
--------------------	---------------------------	-------------------

บรรณาธิการ

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ	นางสาวอรุณวรรณ ผู้ธนดี
-------------------------	------------------------

ออกแบบและถ่ายภาพประกอบ

นายพินิจ สุขะสันต์	ฝ่ายศิลป องค์การค้ำของ สกสค.
--------------------	------------------------------